

25.03.2024

Hørings svar fra Telemark fylkeskommune – Riksantikvarens forslag til bevaringsstrategi for kysten kulturmiljøer

Høringsfrist 2.5.2024

Telemark fylkeskommune har med stor interesse fulgt arbeidet med utvikling av nye bevaringsstrategier. Telemark har en kyststripe hvor vi gjennom arkeologiske kulturminner og bevarte bygg og anlegg fra nyere tid, kan oppleve og lære om bosetning og bruk gjennom mange tusen år. En bevaringsstrategi for kysten kulturmiljø vil legge et viktig grunnlag for videre forvaltning og formidling av kulturminner og kulturmiljø som vitner om denne historien. Under følger våre innspill til forslaget til bevaringsstrategien som nå ligger ute til høring.

Oppsummerende punkter fra vårt høringssvar

- Innsatsområdet *bevaring* bør ha et spesielt fokus i det videre arbeidet, som et grunnleggende premiss for det strategien ellers søker å oppnå.
- Fordi vi oppfatter fraværet av innlandets kystmiljø som en vesentlig mangel i strategien, og tillater vi oss derfor å spille inn temaet også i denne høringen.
- Det ville være naturlig å se næringsvirksomhet som er koblet til kysten, i sammenheng med bevaringsstrategi for kystens kulturmiljø.
- Vi oppfordrer Riksantikvaren til fortløpende å vurdere behovet for en egen strategi for arkeologiske kulturminner.
- En finansieringsmodell for strategiarbeidet bør klargjøres i det videre arbeidet.
- Bevaringsstrategien bør være tydeligere på bruk av fredning som middel til å bevare et representativt utvalg av kystkulturmiljø.
- Det burde være en del av en strategiarbeidet å endre verktøykassen for ivaretagelse av fartøy slik at vernet følger fartøyet og ikke eier.

Generelt

Vi registrerer at det er lagt ned et betydelig arbeide som har ført frem til høring av Riksantikvarens versjon for bevaringsprogram for kysten kulturmiljøer. Vi verdsetter arbeidet som er gjort, og mener at prosessen frem til nå har vært god og at den regionale forvaltningen har

vært involvert på en hensiktsmessig måte, med gode muligheter til å komme med innspill og vurderinger underveis.

Bevaringsstrategien har et stort fokus på opplevelse- og bruksverdier. Dette er selvfølgelig viktige premisser for at kulturmiljø skal bli ivaretatt, men fører til at innsatsområdet bevaring kommer litt i bakgrunnen. Ivaretagelse og vern av kilde- og kunnskapsverdi, og den egenverdien kulturminner har, er en grunnleggende egenskap for alle kulturminner, men kanskje spesielt for arkeologiske kulturminner som ikke kan *tas i bruk* eller *ombrukes*. **Innsatsområdet bevaring bør derfor ha et spesielt fokus i det videre arbeidet, som et grunnleggende premiss for det strategien ellers søker å oppnå.**

Det er positivt at strategien setter søkelys på rådgivning og håndverkerkompetanse, noe vi sterkt støtter. Med tanke på tiden vi går inn i, er det også svært positivt at strategien tar for seg behov for klimatilpasning, og å fremskaffe kunnskap om og utvikle metoder for å beskytte kulturminner og kulturmiljø som er spesielt utsatt. Dette er viktig for kulturminner fra alle tidsperioder.

Om avgrensing

Telemark fylkeskommune støtter ambisjonen om at bevaringsstrategien skal favne hele Norges kyst, og trekke inn kulturmiljøer fra alle tidsepoker. Vi mener også at det er viktig at strategien omfatter kulturmiljø knyttet til urfolk og minoriteter, et tema hvor det i vår region er et stort behov for mer kunnskap.

I bevaringsstrategien foreslås ingen geografisk definisjon av begrepet «kyst». Av praktiske hensyn, og for å gjøre arbeidet med bevaringsstrategien overkommelig og forståelig for samarbeidspartnere, er «kysten» avgrenset til i, eller i umiddelbar nærhet til saltvann. Telemark strekker seg fra høyfjell til ytterkyst, og kjennetegnes av fire vassdrag som binder regionen sammen. Vassdragene har, siden isen trakk seg tilbake for ca. 12 000 år siden, fungert som kommunikasjons- og transportårer, og har bundet innlandet sammen med kysten. Innlandets vannveier har preget samfunnsutviklingen: de har påvirket bosettingsmønstre, bidratt til kulturutveksling og vært viktige for handel, ressursutnyttelse og industriutvikling. Ved at «kysten» avgrenses til i, eller i umiddelbar nærhet til saltvann, er Telemarks historisk viktige kystmiljø langs innsjøer og elver ekskludert. Kulturmiljøene som strategien ønsker et spesielt søkelys på, er imidlertid like relevante for innlandets vannveier som for kulturmiljøer som ligger i tilknytning til saltvann. Vi mener derfor at det blir et kunstig skille å la bevaringsstrategien gjelde bare for kulturmiljø som ligger i tilknytning til saltvann. Ved denne avgrensingen går viktig informasjon og kunnskap om samhandling mellom innland og kyst, tapt. Vi har spilt inn dette forholdet tidligere, uten at det har blitt tatt med i høringsutkastet. **Fordi vi oppfatter fraværet av innlandets kystmiljø som en vesentlig mangel i strategien, tillater vi oss å spille inn temaet en gang til.**

En strategi kan ikke favne alt, og Telemark fylkeskommune støtter avgrensing til deltemaer og satsingsområder. Det følger likevel av dette at mange tema som er relevante for kystkultur ikke vil bli inkluderte. En spesiell mangel er kystbasert næring, som for eksempel trelasthandel, isproduksjon og skipsbygging. Det skal utarbeides en egen bevaringsstrategi for kulturmiljøer fra næring, handel, industri og infrastruktur, og kystnær næringsaktivitet er muligens tenkt inn i

denne. **Det ville likevel vært naturlig å se næringsvirksomhet som er koblet til kysten, i sammenheng med bevaringsstrategi for kystens kulturmiljø.**

Vi støtter ambisjonen om at strategien ikke skal ha en tidsmessig avgrensing, og også skal omfatte arkeologiske kulturminner og de kystlinjer som fantes i forhistorisk tid. Vi ser likevel en utfordring ved utvalget som er gjort. Kystsonen har til alle tider vært et attraktivt sted å bosette seg, og sporene etter aktivitet i forhistorien er tallrike og strekker seg 12 000 år tilbake i tid. De er under en stadig trussel fra utbygging, aktiviteter knyttet til friluftsliv og konsekvenser av klimaendringer, for å nevne noe.

Det eksisterende bevaringsprogrammet for arkeologiske kulturminne (BARK) legger ingen føringer på kulturmiljøtema for prioriteringer, og er i utgangspunktet ment for alle typer av arkeologiske kulturminner. Når programmet nå skal avvikles og erstattes av strategier som er temaorienterte, mener vi det er en risiko for at flere typer arkeologiske kulturminner vil falle utenfor de nye temasatsingene. Dette kan sette forvaltningen i en situasjon hvor vi mangler virkemidler for å ivareta kulturminner og deres kunnskapsverdi. Dette oppfatter vi som utfordrende, og vil gjennom det videre arbeidet med bevaringsstrategier **oppfordre Riksantikvaren til å fortløpende vurdere behovet for en egen strategi for arkeologiske kulturminner.**

Om roller og ansvar

Bevaringsstrategien for kystens kulturmiljø skal være et verktøy for en samlet innsats og felles engasjement. Strategien skal stimulere til langsiktig og god forvaltning av kulturmiljøer og fortsatt bruk eller ny bruk av kysten kulturminner og kulturmiljøer. Det presiseres at det er et ønske om samordnet virkemiddelbruk, noe vi støtter. Det er imidlertid uklart hvilke økonomiske virkemidler som vil følge strategien, og hvordan Riksantikvaren økonomisk vil legge til rette for at målene i strategien skal kunne oppnås. **En finansieringsmodell for strategiarbeidet bør klargjøres i det videre arbeidet.**

Frivillige organisasjoner med engasjement for kulturminner, og eiere som ser fordeler med å ta vare på og sette i stand kulturminner og kulturmiljø. Dette bygger opp under forventningen om at alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø, og øke engasjementet for kulturmiljø (jf. [Faro-konvensjonen](#) og [Meld. St. 16 \(2019–2020\) Nye mål i kulturmiljøpolitikken](#)), og er av vesentlig betydning for at strategien skal kunne få ønsket effekt.

De fleste kulturminne- og kulturmiljøverdier som strategien søker å ivareta er kulturminner uten et formelt vern, hvor kommunene som planmyndighet har ansvar for å sikre verdier ved bruk av plan- og bygningsloven. Strategien legger da også opp til at plan- og bygningsloven er det viktigste redskapet for styrke arealbruken og sikre kulturmiljø som ikke er fredet etter kulturminneloven. Vår erfaring er imidlertid at selv om plan- og bygningsloven bør kunne gi hjemmel for tilstrekkelig og godt vern og legge til rette av bærekraftig og forsvarlig bruk av kulturminner og kulturmiljø, er det en kjensgjerning at det i kommuner med stor utbyggingspress gis en del dispensasjoner med uheldig konsekvens for kulturmiljø. **Bevaringsstrategien bør derfor være tydeligere på bruk av fredning som middel til å bevare et representativt utvalg av kystkulturmiljø.**

Telemark har flere fartøy som er vernet eller fredet, og som er en del av kystens kulturmiljø og sjøveiene. De fredede fartøyene har et godt og tydelig vern hvor ansvaret ligger hos det regionale forvaltningsnivået. Verneflåten har privatrettslige avtaler som inngås mellom eier og Riksantikvaren hvor vernet opphører i det eier selger fartøyet, eller selv ønsker å si opp avtalen. I forbindelse med dette viser vi til tidligere oversendte sak fra Vestfold og Telemark fylkeskommune, der vi stiller spørsmål rundt fylkeskommunens ansvar for verneflåten så lenge denne er basert på privatrettslige avtaler mellom Riksantikvaren og eiere. **Det burde være en del av en strategiarbeidet å endre verktøykassen for ivaretagelse av fartøy slik at vernet følger fartøyet og ikke eier.**

Ansvaret for utførsel av fartøy som er del av kystens kulturmiljøer er svært vanskelig å behandle på et regionalt nivå fordi fylkeskommunene ikke har ansvaret for, eller mulighet til, å ha en nasjonal oversikt over hva som er bevart, og ikke bevart, fra tidligere. Det er Riksantikvaren som har ansvaret for utførsel av fartøy, jf. forskrift om utførsel og innførsel av kulturgjenstander § 6 bokstav i.

Om deltemaer

Sjøveien er et spennende tema, som er relevant for Telemark. I det videre arbeidet skal det i hovedsak skal være søkelys på uthavner, handelsteder og post- og anløpssteder for kystbåtene. Særlig de to siste vil være aktuelle for vårt fylke, hvor råvarer innlandet siden forhistorisk tid har blitt transportert langs fylkets vannveier til markeds- og handelsplasser og byer ved ytterkysten, for videre eksport ut i verden.

Naustet – der vi går i land er også et interessant tema, som vi vil kunne jobbe med i Telemark. I Askeladden er det i dag registrert fem naust i vår region, hvorav tre ligger ved saltvann. Alle naustene er fra nyere tid, og representerer på langt nær det reelle antallet. Vi har enn så lenge ikke påvist naust eller nausttuffer fra middelalder eller forhistorisk tid. Naust, brygger, båtstøer og vorrer må tolkes i den kulturmiljøkonteksten de har tilhørt, og ikke ses som enkeltobjekter. Gårdsbebyggelse/småbruk langs kysten bør derfor også inngå i temaet, da de i kombinasjon med naustet forteller en helhetlig historie om hvordan nordmenn livnærte seg langs kysten.

I 2023 spilte Vestfold og Telemark fylkeskommune inn behovet for i en oversikt over tidlige fritidsboliger/rekreasjonssteder og pensjonater langs kysten. Med hovedfokus på fritidsbebyggelse og fellesskapets fritid og ferie, vil temaet *Ferie og friluftsliv langs kysten* være et tema som favner denne problemstillingen.

En oversikt over relevante kulturmiljø vil i Telemark for alle de tre temaene kreve et større registrerings- og kartleggingsarbeid. Ansvarsfordelingen og verktøyene rundt dette fremstår fremdeles uklar.

Om oppfølging av vedtatt strategi og økonomiske virkemidler

Strategien legger til grunn at ulike forvaltningsnivåer og sektorer skal samarbeide med private eiere og forvaltere og andre private aktører om vern og bruk av kulturmiljø. Videre skal fylkeskommunen og Sametinget være sentrale aktører på regionalt nivå. Strategien legger også til grunn at det regionale forvaltningsnivået skal ha et hovedansvar for å initiere og koordinere tiltak

og aktivitet i fylkene, avklare virkemiddelbruk og sikre en god forvaltning av kulturmiljøer. Videre skal det regionale nivået ha ansvar for å fordele statlige tilskuddsmidler, og stimulere til utvikling og vekst. Samlet sett medfører dette en forholdsvis stor oppgaveportefølje for det regionale nivået og behov for økt kapasitet i fylkeskommunen.

I strategiarbeidet så langt er forhold knyttet til økonomi ikke behandlet. Det fremstår uklart hvordan arbeidet skal kunne la seg gjennomføre når alle seks strategier er ferdigstilte og det fra statlig nivå forventes oppfølging fra det regionale forvaltningsnivået. Oppfølging av strategiene på en god måte vil være avhengig av en finansieringsmodell som gir handlingsrom til å kunne prioritere arbeidet. Dette forholdet spilte Vestfold og Telemark fylkeskommune inn til høringen av den overordnede bevaringsstrategien, hvor det ble presisert at virkemiddelapparatet som har tilhørt bevaringsprogrammene som nå er under avvikling, må bli videreført og fortsetter som tilskuddsordninger koblet til de nye bevaringsstrategiene.

Konklusjon

Telemark fylkeskommune støtter arbeidet med ny bevaringsstrategi for kysten kulturmiljø, og ber om at våre innspill over blir hensyntatt i det videre arbeidet.